

ALISHER NAVOIY ASARLARIDA ANTONOMAZIYALAR: BADIY VA MA'NAViy TAHLILI

Achilova Risolat Azamovna, PhD, Buxoro davlat pedagogika institute, Xorijiy tillarni o'qitish metodikasi kafedrası dotsenti, O'zbekiston, Buxoro

achilovaRisolat@buxdpi.uz

Mustafoyeva Nodira Erkin qizi, **asalom ale** Buxoro davlat pedagogika instituti, Xorijiy til va adabiyoti yo'nalishi, 1-bosqich magistranti, O'zbekiston, Buxoro

nodiramustafoyeva31@gmail.com

Annotatsiya: Ushbu tezisdá, Alisher Navoiy asarlaridagi antonomaziyalarning semantik tadqiqoti, ularning badiiy ifoda vositalari sifatida qanday ishlatilishi, ma'naviy va falsafiy qarashlarning ifodasi sifatida qanchalik ahamiyatga ega ekanligi o'rganiladi. Xususan, Navoiy asarlarida yasalgan qarama-qarshi tushunchalar, simvolizm, fe'l-atvorlar o'rtasidagi ziddiyat va tasavvufiy yondashuvlar tushuntiriladi. Natijada, bu tadqiqot Alisher Navoiy ijodining ichki mantig'ini va estetik boyligini yanada chuqurroq anglash imkonini beradi.

Kalit so'zlar: antonomaziya, badiiy ifoda, simvolizm, falsafiy aspektlar, tasavvuf.

АНТОНОМАЗИИ В ТВОРЧЕСТВЕ АЛИШЕРА НАВОИ: ХУДОЖЕСТВЕННЫЙ И ДУХОВНЫЙ АНАЛИЗ

Ачилова Рисолат Азамовна, PhD, Бухарский государственный педагогический институт, Доцент кафедры методики преподавания иностранных языков, Узбекистан, Бухара

achilovaRisolat@buxdpi.uz

Мустафоева Нодира Эркин кизи, Бухарский государственный педагогический институт, Направление иностранный язык и литература, Магистрант 1-курса, Узбекистан, Бухара

nodiramustafoyeva31@gmail.com

Аннотация: В данной диссертации исследуется семантическое исследование антономазий в творчестве Алишера Навои, как они используются как средства художественной выразительности, насколько они важны как выражение духовно-философских взглядов. В частности, объясняются противоречия между противоположными понятиями, символизмом, характерами и мистическими подходами, выработанными в произведениях Навои. В результате это исследование дает более глубокое понимание внутренней логики и эстетического богатства творчества Алишера Навои.

Ключевые слова: антономазия, художественное выражение, символизм, философские аспекты, мистицизм.

ANTONOMASIAS IN THE WORKS OF ALISHER NAVOI: ARTISTIC AND SPIRITUAL ANALYSIS

Achilova Risolat Azamovna, PhD, Bukhara State Pedagogical Institute, Associate professor of the Department of methodology for teaching foreign languages, Uzbekistan, Bukhara

achilovaRisolat@buxdpi.uz

Mustafoeva Nodira Erkin qizi, Bukhara State Pedagogical Institute, Master's student of foreign language and literature, Uzbekistan, Bukhara

nodiramustafoyeva31@gmail.com

Annotation: in this thesis, the semantic study of antonomasies in the works of Alisher Navoi is studied how they are used as tools of artistic expression, how important they are as expressions of spiritual and philosophical views. In particular, the works of Navoi explain the opposite concepts, symbolism, conflict between characters and mysticism approaches made. As a result, this study allows you to more deeply understand the inner logic and aesthetic richness of the work of Alisher Navoi.

Keywords: *antonomasia, artistic expression, symbolism, philosophical aspects, mysticism.*

Kirish: Alisher Navoiy ijodi o'zbek adabiyotining eng yuksak cho'qqilaridan biri bo'lib, u o'z asarlari orqali nafaqat san'at va adabiyotga, balki inson tafakkuri va ma'naviyatiga ham katta hissa qo'shgan. Uning ijodi chuqur falsafiy, diniy va ijtimoiy mazmun bilan boyitilgan bo'lib, har bir asarida inson tabiatining murakkab jihatlari, jamiyatdagi muammolar va axloqiy qadriyatlar o'z aksini topgan. Shu jihatdan, Navoiy asarlaridagi badiiy vositalarni, xususan, antonomaziya o'rganish katta ahamiyat kasb etadi.

Antonomaziya – bu bir tushunchani boshqasi orqali ifodalash san'ati bo'lib, u adabiy tilda ma'no chuqurligini oshiradi, obrazlarning boyligi va ko'p qirraliligini ta'minlaydi. Alisher Navoiy o'z asarlarida antonomaziya keng qo'llagan bo'lib, uning yordami bilan insoniy his-tuyg'ular, axloqiy g'oyalar va falsafiy qarashlarni yanada chuqurroq ifodalagan. Ushbu tadqiqot aynan Navoiy asarlarida antonomaziya vositasida qanday badiiy ma'no hosil qilinishini, bu usulning semantik va stilistik xususiyatlarini o'rganishga bag'ishlanadi.

Tadqiqot obyekti: Mazkur ishda Alisher Navoiy asarlarida antonomaziya vositasida ifodalangan badiiy obrazlar, ularning semantik va stilistik ahamiyati tadqiq etiladi. Tadqiqot obyekti sifatida "Xamsa" dostonlari, shuningdek, Navoiy g'azallari va tasavvufiy yo'nalishdagi asarlarida uchraydigan antonomaziyalar tahlil qilinadi.

Mazkur tadqiqot obyekti Alisher Navoiy asarlaridagi antonomaziya san'ati va uning badiiy-falsafiy jihatlaridir. Tadqiqotda quyidagi asarlar asosiy manba sifatida tanlangan:

- "Xamsa" – besh doston majmuasi bo'lib, unda insoniy munosabatlar, hayot va o'lim, sevgi va nafrat, adolat va zulm kabi mavzular aks ettirilgan.
- G'azallar – Navoiy she'riyati inson qalbining murakkab kechinmalarini aks ettiruvchi, antonomaziya kabi badiiy vositalardan keng foydalanilgan janrdir.
- Tasavvufiy asarlar – Navoiy tasavvuf falsafasi orqali inson va ilohiy haqiqat o'rtasidagi bog'liqlikni ifoda etishda antonomaziyalardan foydalangan.

Tadqiqot davomida ushbu asarlardagi antonomaziyalar tahlil qilinib, ularning semantik vazifalari, badiiy funksiyalari va falsafiy jihatlari chuqur o'rganiladi.

Alisher Navoiy ijodi O'zbek adabiyoti tarixida muhim o'rin egallagan bo'lib, uning asarlari nafaqat badiiy-estetik jihatdan, balki ma'naviy-falsafiy qirralari bilan ham alohida ajralib turadi. U o'z davrining eng yetuk mutafakkirlaridan biri sifatida adabiyotga o'ziga xos uslub va chuqur falsafiy qarashlarni olib kirgan. Navoiy asarlarida so'z san'ati yuksak darajada namoyon bo'lib, u badiiy vositalarni nozik ishlatishi bilan ajralib turadi. Ushbu tadqiqot aynan Navoiy asarlarida antonomaziya, ya'ni ma'nolar qarama-qarshiligi orqali badiiy ifodalarning shakllanishi va rivojlanishi, bir tushunchani boshqasi orqali ifodalashni o'rganishga bag'ishlanadi.

Alisher Navoiy o'z vaqtida o'zbek adabiyotining eng muhim shaxslaridan biri bo'lib, uning asarlari nafaqat badiiy, balki ma'naviy va falsafiy jihatlari bilan ham yuksak ahamiyatga ega. Navoiy ijodida qatlamli ma'nolar, chuqur psixologik tahlillar va g'oyaviy

ziddiyatlar, albatta, alohida e'tiborga sazovor. Ana shu asarlarda antonomaziya, ya'ni qarama-qarshi tushunchalarning bir-biri o'rnini to'ldirishi orqali berilishi san'atning turli qirralarini yoritishda muhim rol o'ynaydi.

Alisher Navoiy asarlarida antonomaziyalarning semantik tadqiqi juda qiziqarli va muhim mavzudir, chunki Navoiy o'z ijodida ko'plab figurativ til vositalaridan, jumladan antonomaziya dan foydalanadi. Antonomaziya – biror narsani boshqa bir narsaning o'rniga surish orqali ifoda etishdir, bu esa badiiy asarlar uchun muhim estetik va anglash imkoniyatlarini ochadi.

Alisher Navoiy asarlaridagi antonomaziyalarning semantik tadqiqoti uning ijodidagi badiiy ifodalar va ma'naviy g'oyalarning ko'plab o'ziga xos jihatlarini o'z ichiga oladi. Ushbu qismda Navoiy asarlarida antonomaziyalar qanday ta'sir ko'rsatishi, badiiy ifodalarni qanday boyitishi va inson ruhiyatidagi murakkabliklarni qanday ochishi ko'rib chiqiladi va shularning ba'zi jihatlarini keltirib o'tish mumkin.

Qo'llanilgan metodlar: Mazkur tadqiqotda semantik va stilistik tahlil usullari qo'llanilib, antonomaziya vositasida yaratilgan badiiy ifodalarning asosiy xususiyatlari tahlil qilindi. Shuningdek, komparativ (taqqoslash) metodi yordamida Navoiy asarlaridagi antonomaziyalarning boshqa adabiyot namoyandalari asarlaridagi qo'llanilishiga nisbatan o'ziga xos jihatlarini aniqlab berildi. Lingvistik va poetik tahlil usullari orqali antonomaziyalarning semantik-funksional xususiyatlari o'rganildi.

Tadqiqot jarayonida quyidagi metodlardan foydalanildi:

1. Semantik tahlil – antonomaziyalarning ma'no jihatdan qanday ishlatilganligini, ularning matn ichidagi vazifasini aniqlash uchun qo'llanildi.
2. Stilistik tahlil – antonomaziyaning badiiy uslubdagi o'rni, poetik ma'nosi va o'quvchiga ta'sirini o'rganishga qaratildi.
3. Komparativ (taqqoslash) metodi – Navoiy asarlaridagi antonomaziyalar boshqa adabiyot namunalariidagi o'xshash uslublar bilan qiyoslandi.
4. Konseptual tahlil – antonomaziyalar yordamida shakllangan asosiy g'oyalar va mavzular tahlil qilindi.

Bu metodlar yordamida Navoiy asarlaridagi antonomaziyaning roli, uning badiiy va falsafiy ahamiyati chuqur tahlil qilindi.

Qarama-qarshi tushunchalar: Navoiy asarlarida amin bo'lishimiz mumkin bo'lgan qarama-qarshi tushunchalar, asosan, yaxshilik-yomonlik, hayot-o'lim, sevgi-nafrat singari tematik elementlarni o'z ichiga oladi. Bu tushunchalar Navoiy ijodida insonga xos beqarorlik va murakkabliklarni aks ettirishda muhim rol o'ynaydi. "Xamsa" asarida yorqin sevgi va achchiq nafrat o'rtasidagi ziddiyatlar, o'quvchini insoniy hissiyotlar va ichki kurashlarning yanada chuqur anglashiga olib keladi. Ushbu ziddiyatlar inson hayotining muhim jihatlarini aks ettiribgina qolmay, balki sizni o'zingizning ichki kurashlaringiz bilan yuzma-yuz qo'yar ekan.

Simvolizm va metaforika: Navoiy antonomaziyaning simvolik va metaforik ma'noda ustalik bilan ishlatadi, bu undan o'tkazilgan hissiyotlarni yanada kuchli ta'sirda berishga yordam beradi. U sevgi va nafrat motivlarini almashtirib, o'zaro ziddiyatlar va qarama-

qarshi holatlar orqali insonning ichki kechinmalarini kuchaytiradi. “Farhod va Shirin” asarida shunday yo‘l orqali, fe‘l-atvorlar o‘rtasidagi to‘siqlar va ziddiyatlar, ularning bir-biriga nisbatan qarama-qarshi hissiyotlarini yanada keltirib chiqaradi. Bu yondashuv asarlarning dramatik kuchini oshirib, o‘quvchilarga qiziqish uyg‘otadi.

Fe‘l-atvorlar o‘rtasidagi munosabatlar: Navoiy asarlaridagi fe‘l-atvorlar o‘rtasidagi munosabatlar qarama-qarshi xususiyatlar orqali ochiladi. Bu ziddiyatlar ularning ruhiy holatini, maqsadlarini va ichki kurashlarini ko‘rsatishda muhim ahamiyatga ega. U o‘z asarlaridagi fe‘l-atvorlarning o‘zaro muomalalari, qiziqarli intriga va ichki ziddiyatlarni kuchaytiradi, bu orqali o‘quvchi o‘z fikrlash jarayoni va hissiyotlarini yanada chuqurroq anglaydi.

Til va stilistik jihatlar: Navoiy asarlaridagi antonomaziya badiiy ahamiyatga ega, chunki u o‘ziga xos so‘zlar va iboralar yordamida mohirona obrazlar yaratadi. Bu esa o‘quvchilarga chuqur his-tuyg‘ular va fikrlarga erishishni ta‘minlab, matnning ritmi va muhim ma‘nolarini boyitadi. Navoiy asarlaridagi antonomaziyalar estetik jihatdan boyituvchi takliflardan iborat bo‘lib, har bir g‘oya va hissiyotning mohirona ifodasini taqdim etadi.

Diniy va falsafiy aspektlar: Navoiy asarlarida diniy va falsafiy masalalar ham antonomaziya orqali aks etadi. Hayot va o‘lim, yaxshilik va yomonlik o‘rtasidagi ziddiyatlar, Navoiy asarlaridagi chuqur ma‘naviy savollardan biridir. Navoiy inson tabiatining murakkabligini, hayot mazmunini va axloqiy jihatlarni o‘rganishda antonomaziyalardan to‘g‘ri foydalanadi. Misol sifatida “Majolis un-nafois” asarida hayot va o‘lim, ruh va tijorat o‘rtasidagi ziddiyatlar, asarning asosiy g‘oyalari va falsafiy tartiblar ekanligini ko‘rsatadi.

Tasavvufiy yondashuv: Navoiy tasavvufiy adabiyotda ham antonomaziyalardan keng foydalanadi. Tasavvuf falsafasi, inson ruhining o‘z-o‘zini anglash jarayonini aks ettirib, dualizmni muhim yondashuv sifatida ko‘rsatadi. U tasavvufiy tajribalarni sharhlashda antonomaziyalardan foydalangan holda, haqiqat va ilohiylik o‘rtasidagi o‘zaro munosabatlarni kuchli va ajoyib tarzda ifodalaydi. Tasavvufiy mavzular, bu orqali inson ruhiyatini yanada chuqurroq anglashga yordam beradi.

Olingan natijalar va ularning tahlili

Tadqiqot natijasida Alisher Navoiy asarlarida antonomaziya san‘atining quyidagi jihatlari aniqlandi:

- **Qarama-qarshi tushunchalar orqali badiiy kuchayish.** Navoiy asarlarida antonomaziya orqali berilgan yaxshilik va yomonlik, hayot va o‘lim, sevgi va nafrat kabi ziddiyatlar badiiy ifodaning kuchayishiga xizmat qiladi. Masalan, “Xamsa” dostonlarida insoniy his-tuyg‘ularning murakkabligi, jamiyatdagi ijtimoiy muammolar aynan antonomaziyalar orqali ta’kidlanadi.

- **Simvolik va metaforik ifodalar.** Antonomaziya simvol va metafora sifatida ham qo‘llanib, obrazlarning badiiy kuchini oshiradi. “Farhod va Shirin” dostonida sevgining ilohiy darajaga ko‘tarilishi, insoniy munosabatlardagi ziddiyatlar antonomaziyalar yordamida yanada ta’sirli ifodalangan.

• **Fe'l-atvorlar o'rtasidagi ziddiyatli munosabatlar.** Navoiy asarlarida qahramonlar fe'l-atvoridagi ziddiyatlar ham antonomaziya yordamida ochib beriladi. "Layli va Majnun" hikoyasida sevgining fojiaiy kechishi, insonning ichki kurashlari aynan ushbu uslub orqali yanada kuchaytirilgan.

• **Til va stilistik jihatlar.** Antonomaziya Navoiy tilining o'ziga xos jihatlaridan biri bo'lib, u badiiy tasvirning ta'sirchanligini oshiradi. U orqali shoir turli obrazlarni yanada chuqur ma'nolar bilan boyitadi.

• **Diniy va falsafiy jihatlar.** Navoiy asarlarida hayot va o'lim, yaxshilik va yomonlik, inson va ilohiylik o'rtasidagi ziddiyatlar antonomaziya vositasida yoritiladi. "Majolis un-nafois" asarida bu uslub inson tabiatining murakkabligini aks ettirish uchun ishlatilgan.

Ilmiy yangiligi: Mazkur tadqiqot Alisher Navoiy asarlarida antonomaziyaning adabiy-falsafiy jihatlarini lingvistik va semantik tahlil qilish bilan ajralib turadi. Oldingi tadqiqotlarda Navoiy asarlarining umumiy poetik jihatlarini ko'proq o'rganilgan bo'lsa, bu ishda aynan antonomaziyaning semantik va stilistik funksiyalari chuqur tahlil qilingan. Shuningdek, Navoiy ijodining tasavvufiy yondashuvi va badiiy tasvir vositalari bilan bog'liq jihatlarini ham yangi nuqtai nazardan ko'rib chiqilgan. Ushbu tadqiqot Alisher Navoiy asarlaridagi antonomaziyaning semantik va stilistik xususiyatlarini lingvistik va adabiy tahlil asosida o'rganish bilan ahamiyatlidir. Shu paytgacha Navoiy asarlarida antonomaziyaning adabiy-estetik jihatdan tahlili yetarli darajada chuqur o'rganilmagan. Mazkur tadqiqot esa ushbu san'atning Navoiy ijodidagi o'rni va uning badiiy vosita sifatida qanchalik muhimligini aniqlashga qaratilgan.

1. Tarixiy va madaniy kontekst: Navoiy yashagan davr — Temuriylar davri bo'lib, u madaniyat, san'at va adabiyotning gullab-yashnagan pallasiga to'g'ri keladi. Ushbu davr adabiyoti va ijtimoiy muhitining Navoiy ijodiga ta'sirini ko'rib chiqish mumkin. Qo'shimcha jihat: Navoiy asarlaridagi antonomaziya nafaqat badiiy ifoda vositasi, balki tarixiy va ijtimoiy voqelikni tasvirlashning o'ziga xos usuli ekanini ko'rsatish.

Alisher Navoiy yashagan davr — XV asr Temuriylar davriga to'g'ri keladi. Bu davr Markaziy Osiyo adabiyoti, san'ati va ilm-fanining gullab-yashnagan pallasidan biri hisoblanadi. Amir Temur va uning vorislari ilm-fan, me'morchilik va adabiyotni rivojlantirishga alohida e'tibor qaratgan. Xususan, Temuriylar saroyida adabiyot va san'at homiyligi kuchli bo'lib, bu ijodkorlarning asarlari taraqqiy etishiga katta hissa qo'shgan.

Alisher Navoiy ana shunday muhitda voyaga yetib, ijod qila boshladi. U nafaqat shoir, balki davlat arbobi sifatida ham faoliyat yuritdi. Uning ijodi faqat badiiy estetikani emas, balki jamiyatdagi ijtimoiy, axloqiy va falsafiy qarashlarni ham aks ettirgan. Navoiy asarlarida aks etgan antonomaziya uslubi uning o'z davridagi ijtimoiy-madaniy muhitni qanday qabul qilganini va qanday ifodalaganini tushunishga yordam beradi.

Masalan, Navoiy "Xamsa" dostonlarida va g'azallarida antonomaziya vositasida hayot va o'lim, adolat va zulm, yaxshilik va yomonlik kabi tushunchalarni o'zaro taqqoslaydi. Bu esa Temuriylar davridagi siyosiy va ijtimoiy muhitni tahlil qilish, adolatli jamiyat qurish g'oyalarini ilgari surish uchun muhim san'at vositasi bo'lib xizmat qilgan.

Shunday qilib, Navoiy asarlarida antonomaziya nafaqat badiiy tasvir vositasi, balki tarixiy va ijtimoiy voqelikni aks ettirishning o'ziga xos usuli ekanini ko'rishimiz mumkin.

2. Antonomaziyaning boshqa adabiy janrlardagi roli: Navoiy nafaqat doston va g'azal janrida, balki ilmiy-falsafiy asarlarida ham antonomaziya foydalangan. Qo'shimcha jihat: "Muhokamat ul-lug'atayn" asarida antonomaziya foydalanish yoki tasavvufiy she'rlarda bu uslub qanday namoyon bo'lishini tahlil qilish.

Alisher Navoiy nafaqat lirik she'riyat (g'azallar) va epik dostonlarda, balki ilmiy-falsafiy hamda nasriy asarlarida ham antonomaziya foydalangan. Uning "Muhokamat ul-lug'atayn" asari turkiy va fors tillarining qiyosiy tahliliga bag'ishlangan bo'lib, unda ham tilning badiiy imkoniyatlarini yoritishda antonomaziya muhim o'rin tutadi.

Navoiy, shuningdek, tasavvufiy she'rlarda antonomaziya keng foydalanib, inson va ilohiylik o'rtasidagi bog'liqlikni chuqur ifodalagan. Tasavvufda ko'p hollarda "yor" so'zi ma'shuq yoki ma'bud ma'nosida ishlatiladi, bu esa antonomaziya uslubining yorqin namunasidir. Bu uslub orqali Navoiy o'zining tasavvufiy-falsafiy qarashlarini yanada ta'sirchan shaklda yetkazishga erishgan.

Shunday qilib, Navoiy ijodida antonomaziya faqat g'azal va dostonlar bilan cheklanib qolmay, ilmiy va falsafiy asarlarida ham muhim stilistik va semantik vosita sifatida namoyon bo'ladi.

3. Zamonaviy adabiyot va antonomaziya: Bugungi o'zbek adabiyotida yoki jahon adabiyotida antonomaziyaning qanday ishlatilayotgani haqida qisqacha tahlil qilish. Qo'shimcha jihat: Navoiy uslubi zamonaviy yozuvchilar uchun qanday ta'sir ko'rsatgan? Zamonaviy adabiyotda antonomaziya qanday o'rin tutadi?

Zamonaviy o'zbek va jahon adabiyotida antonomaziya ko'plab adiblar tomonidan qo'llanmoqda. Xususan, XX asr va XXI asr o'zbek adabiyotida Abdulla Qodiriy, Cho'lpon, Erkin Vohidov kabi yozuvchi va shoirlar Navoiy uslubini o'z ijodida davom ettirgan. Ularning asarlarida ham antonomaziya vositasida obrazlar yanada boyitilgan, ramziylik kuchaytirilgan.

Jahon adabiyotiga nazar tashlasak, Anton Chexov, Oskar Uayld, Uilyam Folkner kabi yozuvchilarning asarlarida antonomaziya uslubi obraz yaratishda muhim vosita bo'lib xizmat qilgan. Zamonaviy adabiyotda esa roman va hikoya janrlarida antonomaziya vositasida qahramonlarning ichki kechinmalari, jamiyatdagi murakkabliklar tasvirlanmoqda.

Shunday qilib, Navoiy ijodining stilistik jihatlari hozirgi adabiyotda ham o'z ifodasini topmoqda. Antonomaziyaning zamonaviy asarlardagi roli yanada kengayib, uning estetik va poetik ahamiyati kuchayib bormoqda.

4. Antonomaziyaning psixologik va kognitiv ta'siri: Antonomaziya orqali o'quvchi qanday his-tuyg'ularni boshdan kechiradi? Ushbu badiiy uslubning inson ongida obrazlarni shakllantirishdagi o'rni. Qo'shimcha jihat: O'quvchining idroki va tafakkur jarayoniga antonomaziyaning ta'siri haqida fikr yuritish.

Adabiy uslublarning inson ongiga va idrokiga ta'sirini o'rganish lingvistika va psixologiya kesishgan nuqtalarda dolzarb mavzulardan biridir. Antonomaziya orqali

o'quvchi qanday his-tuyg'ularni boshdan kechiradi? Bu uslub obrazli tafakkurni qanday shakllantiradi?

Kognitiv lingvistika nuqtayi nazaridan qaralganda, antonomaziya matnni idrok etishda o'quvchiga yordam beradi, chunki bu uslub o'quvchini yashirin ma'nolarni izlashga, obrazlarni ongida qayta shakllantirishga undaydi. Masalan, Navoiy asarlarida "yor" so'zi turli ma'nolarga ega bo'lishi mumkin: u oddiy sevgili, ilohiy mohiyat yoki hatto hayotning o'zini ifodalashi mumkin. O'quvchi ushbu so'zning kontekstda qanday ma'noga egaligini anglab yetishi uchun tafakkurini ishga soladi.

Psixologik jihatdan esa antonomaziya o'quvchi ongida chuqur estetik zavq uyg'otadi, chunki u bevosita emas, bilvosita ta'sir etuvchi ifoda shaklidir. Bu uslub o'quvchini shunchaki tayyor ma'lumotni qabul qilish emas, balki matndagi ma'nolarni o'zi izlash va tushunishga undaydi.

Shunday qilib, antonomaziya nafaqat badiiy san'at vositasi, balki inson idroki va tafakkur jarayoniga ta'sir qiluvchi muhim psixolingvistik hodisa hamdir.

5. Antonomaziya va metaforik obrazlar: Navoiy poetikasidagi o'zaro bog'liqlik: Metafora va antonomaziya badiiy tasvir vositalari sifatida o'zaro chambarchas bog'liqdir. Navoiy o'z asarlarida metaforik obrazlarni yaratishda antonomaziyadan samarali foydalangan. Masalan, shoirning asarlarida "ko'z" so'zi nafaqat jismoniy organ, balki inson qalbining oynasi, sevgi va hasrat ramzi sifatida ham ishlatiladi.

Antonomaziyaning metaforalar bilan uyg'unligi matnga chuqur falsafiy va poetik ma'no bag'ishlaydi. Masalan, "g'am" so'zi Navoiy asarlarida shunchaki qayg'u emas, balki insonning ma'naviy o'sishi, hayotiy tajribasi va ilohiy muhabbatning muhim elementi sifatida namoyon bo'ladi.

Bu uslub orqali Navoiy faqat biror-bir hissiyot yoki holatni ifodalabgina qolmay, balki inson ruhiyatidagi murakkab o'zgarishlarni ham tasvirlay olgan. Antonomaziya va metaforalar uyg'unligi Navoiy asarlarini yanada falsafiy, hissiy va estetik jihatdan kuchli qilib ko'rsatgan.

6. Navoiy asarlarida antonomaziyaning lingvistik tahlili: Lingvistika nuqtayi nazaridan qaraganda, antonomaziya kontekstga bog'liq holda turli xil semantik yuklamalarga ega bo'lishi mumkin. Navoiy asarlarida ushbu uslub turli darajada namoyon bo'ladi:

Semantik antonomaziya – ma'lum bir tushuncha yoki nom boshqa bir tushunchaning o'rnida ishlatiladi. Masalan, "ko'ngil" so'zi ba'zan qalb, ba'zan esa insonning ruhiy olami sifatida tasvirlanadi.

Sintaktik antonomaziya – gap tuzilishi va kontekstga qarab antonomaziyaning ma'nosi o'zgarishi mumkin. Navoiy asarlarida "yor" so'zi ba'zan jonli mavjudot, ba'zan esa abstrakt tushuncha sifatida qo'llanadi.

Bu jihatlar tilshunoslik nuqtayi nazaridan tahlil qilinganda, Navoiy ijodining lingvistik boyligi va badiiy ko'lamining kengligini ko'rsatadi. Uning antonomaziya orqali turli ma'nolarni ifodalashi o'zbek tili va adabiyotining rivojlanishida muhim bosqich bo'lgan.

7. Antonomaziya va xalq og‘zaki ijodi o‘rtasidagi bog‘liqlik: Alisher Navoiy ijodi xalq og‘zaki ijodi bilan ham mustahkam bog‘liq. Uning asarlarida ko‘p hollarda xalq orasida mashhur bo‘lgan iboralar, ramzlar va poetik tasvirlardan foydalaniladi. Antonomaziya xalq og‘zaki ijodida ham keng qo‘llanilgan va bu uslub xalq she‘riyatidagi personajlar, timsollar va obrazlarning chuqur ma‘no kasb etishiga xizmat qilgan.

Masalan, xalq dostonlarida “botir” so‘zi faqat jasur kishini emas, balki umumiy qahramonlik timsolini anglatishi mumkin. Xuddi shunday, Navoiy asarlarida “yor” so‘zi sevgi va ilohiy ma‘noni o‘zida jamlagan.

Bundan tashqari, xalq og‘zaki ijodidagi ko‘plab hikmatli so‘zlar va maqollar ham antonomaziyaga asoslangan. Masalan, “Ko‘ngil ko‘zi ochiq” iborasi insonning ichki idrokini, ma‘naviy tushunish qobiliyatini anglatadi. Navoiy bu kabi xalqona iboralardan foydalangan holda o‘z she‘riyatini yanada jozibali va hayotga yaqin qilgan.

Xulosa: Alisher Navoiy asarlaridagi antonomaziyalar badiiy va falsafiy jihatdan katta ahamiyatga ega bo‘lib, ular inson tabiatining murakkab qirralarini ochib berishga xizmat qiladi. Ushbu san‘at vositasi orqali shoir inson hissiyotlari, ichki ziddiyatlari va jamiyatdagi qarama-qarshi hodisalarni yuksak badiiy darajada ifodalaydi.

Tadqiqot natijalari shuni ko‘rsatdiki, Navoiy asarlarida antonomaziya faqat badiiy bezak emas, balki muhim semantik va poetik vosita sifatida namoyon bo‘ladi. Shu sababli, bu mavzuni yanada chuqurroq o‘rganish va Navoiy ijodining boshqa lingvistik jihatlarini ham tadqiq qilish lozim. Alisher Navoiy ijodidagi antonomaziyalar adabiy va falsafiy jihatdan katta ahamiyatga ega bo‘lib, ular inson tabiatining murakkab jihatlarini ochib berishga xizmat qiladi. Ushbu san‘at vositasi orqali shoir inson hissiyotlari, ichki ziddiyatlari va jamiyatdagi qarama-qarshi hodisalarni yuksak badiiy darajada ifodalaydi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. Achilova, R. (2024). INGLIZ TILIDAGI ALLYUZIYALARNING LINGVOLTUROLOGIK TADQIQI. Farg‘ona Davlat Universiteti, 29(5), 48. Retrieved from <https://journal.fdu.uz/index.php/sjfsu/article/view/2877>.

2. Achilova R. A, Mustafojeva N. E. (2024). COMPARATIVE ANALYSIS OF ANTONOMASIA IN ENGLISH AND UZBEK PRESS. Retrived from <https://westerneuropenstudies.com/index.php/2/article/view/1815>

Achilova R. A, Mustafojeva N. E. (2025). RESEARCH ON ANTONOMASIA IN THE WORKS OF WILLIAM SHAKESPEARE.

Retrived from <https://westerneuropenstudies.com/index.php/2/article/view/1990>

3. Achilova R. A, Bafoyeva Z. M. (2024). DINIY VA TARIXIY MATNLARDA ALLUZIYALAR. Retrived from <https://miastoprzyszlosci.com.pl/index.php/mp/article/view/5877>.

4. Mustafojeva N. E. (2022). INGLIZ VA O‘ZBEK MAQOLLARI VA ULARDA EMOTSIONALLIKNING IFODALANISHI. Tilning leksik-semantik tizimi, qiyosiy tipologik izlanishlar va adabiyotshunoslik muammolari: materiallar to‘plami XIII. 2022-yil.

Haydarov A. A, Mustafojeva N. E. INGLIZ VA O‘ZBEK TILLARIDA SO‘Z MA’NOLARI KUCHAYTIRISHNING LINGVOPRAGMATIK TALQINI. NamDU Ilmiy axborotnomasi, 2021. 12-son.

5. Achilova R.A. THE ROLE OF ANTONOMASIA IN THE PROSE OF ALISHER NAVOI. Scientific reports of Bukhara State University. Volume 6,- Bukhara.,2020.-188p.

6. Achilova Risolat Azamovna. (2021). SEMANTICAL FEATURES OF ANTONOMASES IN LITERATURE. European Journal of Research Development and Sustainability, 2(3), 55-57. Retrieved from <https://scholarzest.com/index.php/ejrd/article/view/363>.